

Elżbieta Radochońska-Wasiewicz

Zespół Szkół Ekologicznych i Agrobiznesu w Przemyśle

KIERUNKI ROZWOJU MAŁEJ I ŚREDNIEJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI W POWIECIE PRZEMYSKIM

1. Wstęp

Zasadniczym celem przedsiębiorcy jest zaspokajanie potrzeb konsumenta z jednoczesnym czerpaniem zysków. W procesie tym producent korzysta z czynników produkcji, takich jak: ziemia (czynnik wytwórczy), kapitał i praca. Niektórzy ekonomiści do czynników wytwórczych zaliczają także przedsiębiorczość. To właśnie przedsiębiorczość jest tym czynnikiem produkcji, który łączy wszystkie pozostałe czynniki wytwórcze. W niniejszym artykule zostały ukazane walory turystyczne powiatu przemyskiego jako kierunek rozwoju dla małych i średnich przedsiębiorstw. Jednak należy te walory połączyć ze zmysłem przedsiębiorczości i ze wspianym dziedzictwem regionu, jakim jest ziemia w pełnym tego słowa znaczeniu.

2. Usytuowanie miasta

Przemyśl to jedno z najstarszych miast w Polsce. Jednak dokładna data powstania miasta jest trudna do ustalenia. Pierwsza wzmianka pochodzi z 981 r., a znajduje się w *Latopisie Nestora*.

Obecnie Przemyśl to jedno z większych miast województwa podkarpackiego, leżące w południowo-wschodniej części Polski. Ma charakter powiatu grodzkiego i pełni funkcję stolicy powiatu ziemskiego. Jest stolicą i siedzibą władz powiatu ziemskiego, jego jedynym miastem, obejmującego 10 następujących gmin: Birczę, Fredropol, Dubiecko, Krasieczyn, Krzywczę, Medykę, Orły, Przemyśl, Stubno i Żurawicę. Jest to zarazem miasto o charakterze przygranicznym, leżące 12 km od przejścia na granicy polsko-ukraińskiej. Od 1 maja 2004 r. ta granica jest także granicą Unii Europejskiej. Ma to znaczenie strategiczne o zasięgu ogólnokrajowym. Położenie

miasta decyduje o jego najważniejszych funkcjach. Jest bowiem miejscem dogodnym do rozwoju transakcji przygranicznych ze wschodem o charakterze handlowym. Sąsiedztwo chłonnych rynków sprawia, że Przemyśl jest odpowiednim miejscem do lokowania inwestycji.

Z najnowszych danych z 2005 r. wynika, że powierzchnia miasta wynosi 4366 ha, czyli ok. 44 km². Jest to 96. lokata na tle innych miast. W następnych częściach artykułu opisano zagospodarowanie powierzchni miasta [7, s. 17]).

3. Uwarunkowania geograficzno-przyrodnicze

Przemyśl ma położenie dosyć szczególne. „Trudno jest bowiem na mapie znaleźć takie miejsce, w którym równocześnie zbiegają się granice wielkich regionów fizyczno-geograficznych” [8, s. 164]. Środowisko geograficzno-przyrodnicze Przemyśla jest zatem dosyć zróżnicowane. Przemyśl „usadowił się na granicy trzech różnych jednostek fizyczno-geograficznych i trzech różnych typów krajobrazu” [6, s. 89], w tym m.in. Pogórza Przemyskiego i Bramy Przemyskiej. Specyfika położenia wpływa również na warunki klimatyczne – „miasto położone jest w ramach strefy klimatu umiarkowanego ciepłego, na pograniczu klimatów kontynentalnych Europy Wschodniej i klimatów o charakterze przejściowym” [8, s. 166].

Miasto leży nad Sanem, „w miejscu, gdzie San z wąskiej kotliny pogórza wypływa na płaszczyznę Niziny Podkarpackiej” [2, s. 5]. San jest jedną z najdłuższych rzek w Polsce, liczy 444 km. Jest to jednocześnie jedna z najczystszych rzek w kraju. „Malownicze położenie Przemyśla w dolinie Sanu stanowi jeden z podstawowych atutów miasta” [10, s. 41]. Inną ważną rzeką Przemyśla jest prawy dopływ Sanu – Wiar.

Cennym walorem Przemyśla są również lasy. Powierzchnia gruntów leśnych w mieście wynosi 205 ha, co daje lesistość 4,65% (2004 r.). Większość (54%) stanowią lasy Skarbu Państwa. Podstawowymi gatunkami lasotwórczymi są: buk zwyczajny, dąb i jesion [16, s. 56]. Ponadto zieleń wysoka w Przemyślu reprezentowana jest przez parki, w tym parki miejskie, podworskie i przypałacowe.

Parkiem, który wzbudza największe zainteresowanie, jest Park Miejski w Przemyślu, z układem alejek i ścieżek, który został wpisany do rejestru zabytków ruchomych województwa podkarpackiego w 2002 r. Park ten powstał w 2. poł. XIX w. Znajdują się w nim interesujące elementy architektoniczne, takie jak pomniki, posągi, palmiarnia, oranżeria.

Region Przemyśla należy do najczystszych ekologicznie części Polski, co ma istotne znaczenie dla jego rozwoju. Jest obszarem o stosunkowo małym zanieczyszczeniu środowiska przyrodniczego, co jest korzystnym czynnikiem wpływającym na jakość życia mieszkańców. Zachowaniu niskiego stopnia zanieczyszczenia i degradacji środowiska miasta służą [10, s. 73]:

- mała liczba zakładów przemysłowych o dużej uciążliwości dla środowiska,

- stała poprawa infrastruktury służącej ochronie środowiska,
- objęcie znacznej części województwa różnymi formami ochrony przyrody.

4. Walory turystyczne powiatu przemyskiego

Przemysł jest jednym z najważniejszych ośrodków turystycznych. Działalność rekreacyjno-wypoczynkową i turystyczną zalicza się do jego ważnych funkcji. Wynika to z naturalnej atrakcyjności powiatu przemyskiego pod tym względem, czyli z uwarunkowań bytowych i przyrodniczych, charakteru klimatycznego i społeczno-kulturowego. Atutem miasta są niezliczone zabytki architektury związane z kulturą regionu, których pięknem może się napawać turysta.

Zachowane zabytki znajdują się w centrum miasta, na prawym brzegu Sanu. Na Górze Zamkowej w pięknym parku stoją dwie baszty starego zamku z czasów Kazimierza Wielkiego i mury otaczające dziedziniec. U podnóża Góry Zamkowej leży najstarsza dzielnica miasta – Podzamcze. W miejscu, gdzie obecnie znajdują się resztki przemyskiego zamku, w X i XI w. stał drewniano-ziemny gród, a w nim murowane palatium z rotundą, postawione przez Bolesława Chrobrego. Gotycki zamek obronny wznosił w połowie XIV w. Kazimierz Wielki. Zachowały się z niego fragmenty ostrołukowej bramy i resztki fundamentów baszty południowej. Na jego miejscu starosta przemyski Piotr V Kmita wybudował z polecenia Zygmunta Starego murowany zamek wraz z drewniano-ziemnym podzamczem. Zamek miał 4 baszty oraz budynek bramny, w którym zachowały się szczątki dawnej gotyckiej warowni Kazimierza Wielkiego. W XVIII w. zaczął się powolny upadek zamku, z którego do dzisiaj zachowały się baszty północna i wschodnia, budynek bramny, fragmenty kurtyn oraz budynek mieszczący teatr „Fredreum”.

Na zamku gościli królowie Polski, od Kazimierza Odnowiciela aż do Stanisława Augusta Poniatowskiego, który był, zanim został królem, przedostatnim starostą przemyskim. Bywali tu Kazimierz Wielki i Jagiełło.

Na dziedzińcu zamkowym w formie rezerwatu archeologicznego odtworzone zostały zarysy palatium i rotundy z X w. W 1842 r. założono tu park, który do dziś jest istotną atrakcją dla ludzi spragnionych wytchnienia i romantyzmu [9, s. 65]. Zamek przemyski jest zaliczany do I grupy zabytków architektury. Jest on nestorem wśród zabytków miasta. Razem z katedrą i Kopcem Tatarskim tworzy „Tróję Przenajświętszą” strzegącą tradycji i przechowującą pamięć o minionych wiekach.

Ciekawym zabytkiem jest Wieża Zegarowa zbudowana w latach 1775-1777 w stylu późnogotyckim. Wieża ta stawiana była jako dzwonnica cerkwi grekokatolickiej. Po przekazaniu kościoła Karmelitów na katedrę ruską zaniechano dalszej budowy dzwonnicy, zmieniając ją na strażnicę miejską.

W czasach jego świetności przemyski rynek, centrum handlowe miasta, otaczały ze wszystkich stron renesansowe kamienice wsparte na podcieniach. Po powojennej rekonstrukcji wygląd zbliżony z grubsza do XVIII-wiecznego udało się

przywrócić południowej pierzei, w której znajdują się budynki z XVI i XVII w. Większość ma własną historię i własne nazwy.

Całe miasto otaczały niegdyś mury. Ich budowa, rozpoczęta za Kazimierza Wielkiego, dokończona została przez Jagiełłę. Były to obwarowania ziemno-drewniane, murowane postawiono głównie za Stefana Batorego. Znajdowały się w nich trzy bramy, furta i 10 baszt. Ocalały jedynie fragmenty murów przy ul. Basztowej. Najlepiej zachowany jest fragment w zachodniej części z resztkami baszty cechu kowali, otworami strzelniczymi i kawałkiem fosy.

Kościółów Przemyśla niełatwo się doliczyć, z zabytkowych można wymienić: karmelitów, reformatów, benedyktynów i franciszkanów [3, s. 35].

Budynek dworca PKP wybudowany został w 1895 r. Ma bogaty wystrój wnętrza, na który składają się m.in. cenne i bardzo ciekawe malowidła autorstwa dwóch znanych malarzy: Wygrzywańskiego i Talagi. Są też w sali restauracyjnej malowidła ścienne malarza przemyskiego Stroińskiego. Można tu zobaczyć 12 plafonów. Cztery z nich przedstawiają herby Przemyśla, ziemi przemyskiej i innych miast, 8 pozostałych symbolizuje różne dziedziny życia gospodarczego.

Plac na Bramie dawniej był zwany placem Marksa, a jeszcze dawniej – Placem za Bramą Lwowską. Kiedyś stojące w tym miejscu mury z basztami broniły dostępu do grodu. Pięknym i starym motywem placu jest stojący u zbiegu ul. Mickiewicza i Jagiellońskiej kościół oo. Reformatów, tym oryginalny, iż stoi parę metrów poniżej powierzchni ulicy.

Najwspanialszy widok na Przemyśl rozciąga się z Kopca Tatarskiego na wzgórzu zwanym Zniesienie (353 m n.p.m.). W tym miejscu miał być zniesiony zagon tatarski, a nad mogiłą zabitego chana został usypany trójkątny kopiec. Inna legenda głosi, że jest to kurhan upamiętniający miejsce spoczynku założyciela miasta – Przemysława. Całe wzgórze pokryte jest siecią rowów, okopów, zniszczonych schronów artyleryjskich. Jest to pozostałość fortu Zniesienie, czyli XVI fortu wewnętrznego pierścienia Twierdzy Przemyśl, najciekawszego zabytku Przemyśla. Walory strategiczne Przemyśla sprawiły, że pierwsza koncepcja budowy twierdzy strzegącej Bramy Przemyskiej powstała w cesarsko-królewskim sztabie austriackim w 1772 r., po pierwszym rozbiore. Twierdzę zaczęto budować w systemie poligonalnym, który rozwinął się po wojnach napoleońskich. Jego istotą było operowanie dowolnie długimi pozałamywanymi wałami ziemnymi, w których rozmieszczono działa obronne, stanowiska strzeleckie i działa polowe. W 2. poł. XIX w. wynaleziono gwintowane lufy do dział, co zwiększało ich zasięg i celność. Konieczna stała się wobec tego zmiana systemów obronnych w twierdzach. W sztabie austriackim opracowano plan budowy w Przemyśle twierdzy pierścieniowej, przeznaczając na nią olbrzymie sumy. Tylko w 1880 r. zarezerwowano na ten cel w budżecie 5,5 mln złotych reńskich, a był to dopiero początek drugiego etapu budowy. W efekcie kolejnych przebudów Twierdza Przemyśl składała się ostatecznie z pierścienia obrony wewnętrznego i pierścienia zewnętrznego. W wewnętrznym było 18 fortów, 3 szańce i 4 stanowiska baterii, miał on obwód 15 km i średnicę

6 km. Pierścień zewnętrzny o obwodzie 45 km, podzielony na 6 odcinków, miał 42 forty, z tego 15 głównych i 27 pomocniczych. Pomędzy nimi było rozmieszczonych 25 stanowisk artylerii.

Forty przemyskie stanowią rzadki w Europie relikty sztuki obronnej z XIX/XX w. Trzykrotnie oblegana w czasie I wojny światowej twierdza należy do największych i najdłużej broniących się w Europie. W trakcie walk o jej zdobycie poległo na przedpolach fortów ok. 100 000 żołnierzy austro-węgierskich, rosyjskich i prusko-bawarskich. Twierdza dzięki swej roli na trwałe zapisała się w historii I wojny światowej [3, s. 42].

Forty Twierdzy Przemyśl zostały wpisane do rejestru zabytków jako dzieła dawnej sztuki wojennej. Jeden z nich (VIII „Łętownia”) jest użytkowany jako piwnica win, w innym (VIIa „Ostrów”) urządzono instytucję rozrywkowo-usługową, pozostałe nie są jeszcze zagospodarowane.

Fortyfikacje Przemyśla stanowią dziś wyjątkowy zabytek, którym interesują się uczeni wielu krajów, a głównie: Austrii, Polski, Węgier i Ukrainy.

Obecnie obowiązująca strategia rozwoju powiatu przemyskiego obejmuje lata 2000-2006. Nawiązuje do „Narodowej strategii rozwoju regionalnego” i założeń polityki rozwoju regionalnego Unii Europejskiej.

Generalnym celem strategii rozwoju powiatu przemyskiego jako obszaru słabiej rozwiniętego jest „przyspieszenie rozwoju i strukturalnego dostosowania regionu oraz poprawa poziomu życia jego mieszkańców” [15, s. 61]. Do priorytetowych zadań rozwojowych tego powiatu zaliczono m.in. [12, s. 123] „podniesienie konkurencyjności produktu turystycznego, opartego na dziedzictwie kulturowym, przy zachowaniu walorów przyrodniczych i krajobrazowych regionu”. Tymczasem do celów strategicznych zaliczono w tym wypadku [12, s. 124]:

- wzbogacenie istniejących i kreowanie nowych produktów turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym i unikatowych wartościach przyrodniczo-krajobrazowych,
- doskonalenie systemu ochrony przyrody i gospodarki leśnej, tak by rozwój województwa odbywał się w sposób zapewniający zachowanie jego wartości przyrodniczych i krajobrazowych.

Toteż do głównych kierunków działań zaliczono m.in.:

- „rewaloryzację dziedzictwa kulturowego, wartości krajobrazowych i przyrodniczych oraz rozwój działalności kulturalnej jako podstaw tworzenia produktu turystycznego regionu,
- rozbudowę i modernizację szeroko rozumianej infrastruktury turystycznej i podnoszenie jakości usług jako składowych rozwoju produktu turystycznego województwa” [12, s. 125].

W lokalnych strategiach ekorozwojowych traktuje się agroturystykę i ekoturystykę jako priorytetowe formy gospodarowania w gminach turystycznych o wysokich walorach przyrodniczych. W związku z tym na Podkarpaciu bardzo ważnym dokumentem jest również *Strategia rozwoju turystyki województwa podkarpackiego*

go na lata 2002-2006. W dokumencie tym do mocnych stron województwa podkarpackiego, stwarzających realną szansę rozwoju turystycznego, zalicza się m.in.:

- a) czystą ekologicznie przestrzeń wzbogaconą urozmaiconym krajobrazem naturalnym, wartościami kulturowymi oraz warunkami klimatycznymi i zasobami surowcowymi stwarzającymi warunki dla turystyki o znaczeniu krajowym;
- b) położenie przygraniczne;
- c) możliwości lepszego wykorzystania istniejących surowców naturalnych i warunków przyrodniczych.

Tabela 1. Mocne i słabe strony Przemysła jako regionu turystycznego

Mocne strony	Słabe strony
• Korzystne położenie geograficzne • Wybitne walory antropogeniczne (historyczno-kulturowe) • Twierdza Przemysł – trzecia co do wielkości twierdza w Europie z zachowanymi zewnętrznymi i wewnętrznymi pierścieniami fortów • Atrakcyjne muzea: Ziemi Przemyskiej o randze Muzeum Narodowego i Archidiecezjalne • Obiekty sakralne trzech wyznań o dużych walorach kulturowych • Siedziba diecezji dwóch wyznań i sanktuarium • Liczne zabytki archeologiczne • Tradycje miasta, np. ludwisarstwo • Oferta kulturalna miasta (w tym imprezy) • Bardzo atrakcyjne walory fizjograficzne miasta (położenie na stokach krąwędziowych pogórzy i u wylotu przełomowej przez pogórze doliny Sanu) • Wybitne walory krajobrazu miasta (sylweta Starego Miasta, punkty widokowe: Zniesienie, Winna Góra) • Rzeka San jako atrakcyjny szlak kajakowy i oś kompozycyjna miasta • Sąsiedztwo miejscowości mających wybitne znaczenie dla turystyki krajoznawczej (Krasieczyn) i pielgrzymkowej (Kalwaria Pałacowska) • Dobrze rozwinięta sieć pieszych szlaków turystycznych w najbliższych okolicach miasta • Obiekty hotelowe o dobrym standardzie: „Marko”, „Pod Białym Orłem” i będący na ukończeniu hotel „Gromada” • Atrakcyjny pod względem położenia i programu camping „Zamek” • Dobrze rozwinięta baza gastronomiczna • Sąsiedztwo terenów Pogórza Dynowskiego i niewątpliwie najpiękniejszego z pogórzy – Pogórza Przemyskiego	• Drastyczny niedobór miejsc parkingowych, zwłaszcza dla autokarów • Niski standard znacznej części obiektów hotelowo- noclegowych

Źródło: opracowanie własne.

5. Charakterystyka ankietowanych przedsiębiorstw

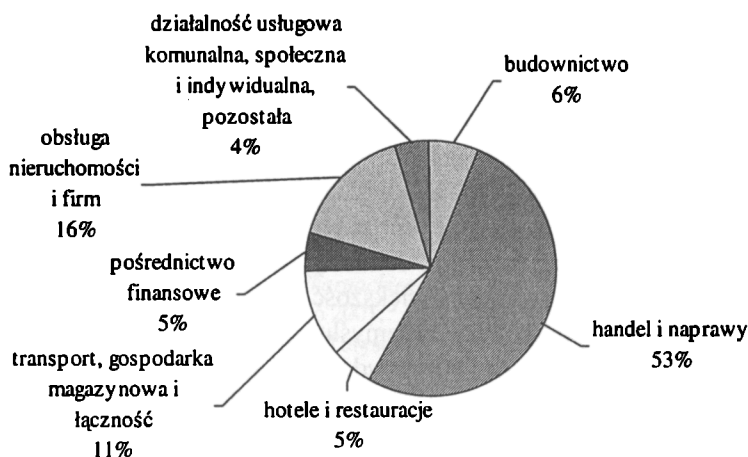
W 2005 r. w Przemysłu pod względem formy prawnej przeważały osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą (4530 jednostek na 6347; stanowiły

one 58%). Z kolei pod względem pola działalności, największy udział miały przedsiębiorstwa zajmujące się handlem i naprawami (rys. 1).

Tabela 2. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą w Przemysłu w 2005 r.

Rodzaj działalności gospodarczej	Liczba osób
Budownictwo	241
Handel i naprawy	1974
Hotele i restauracje	194
Transport, gospodarka magazynowa i łączność	426
Pośrednictwo finansowe	195
Obsługa nieruchomości i firm	612
Działalność usługowa komunalna, społeczna i indywidualna, pozostała	166

Źródło: roczniki statystyczne GUS.



Rys. 1. Struktura firm pod względem prowadzonej działalności

Źródło: roczniki statystyczne GUS.

Największą grupę przedsiębiorstw w Przemysłu i powiecie stanowią mikroprzedsiębiorstwa¹. W momencie rozpoczynania działalności zasadniczym źródłem finansowym były oszczędności własne oraz pożyczki od rodziny i przyjaciół, tylko nieliczna

¹ W opisie wyników ankietyzacji używa się następujących sformułowań. Przez „sektor MŚP” rozumie się przedsiębiorstwa zatrudniające od 1 do 249 pracowników. Z kolei cały sektor MŚP podzielono na trzy klasy firm w zależności od liczby zatrudnionych pracowników, a więc: firmy mikro, zatrudniające od 1 do 9 pracowników, firmy małe zatrudniające od 10 do 49 pracowników, firmy średnie zatrudniające od 50 do 249 pracowników.

grupa (7%) skorzystała z programów rządowych. Dużą rolę odegrały również kredyty u dostawców, tzw. kredyty kupieckie, z których skorzystało 15% badanych.

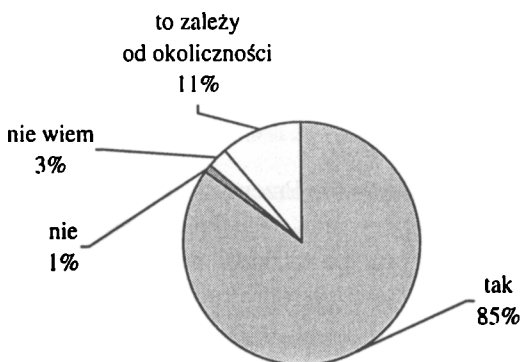
Jako problem w prowadzeniu działalności gospodarczej respondenci wskazywali cały wachlarz zagadnień. Przy zakładaniu firmy był to niedobór kapitału (30%), natomiast przy prowadzeniu działalności: wysokie podatki (26%), opłaty ZUS (21%), biurokracja (9%), małe obroty (9%), konkurencja (3%), brak znajomości przepisów (2%).

Jedynie 12% przedsiębiorców zwiększyło zatrudnienie w porównaniu z 2004 r. Przedsiębiorcy pytani o planowane zmiany zatrudnienia w przyszłości tak samo często odpowiadali, że zamierzają zatrudnienie zwiększyć, co zmniejszyć.

6. Turystyka a lokalni przedsiębiorcy

Ważnym czynnikiem wpływającym na rozwój regionu jest odpowiednie ustosunkowanie się jego mieszkańców do możliwości i walorów turystycznych miasta, ale jeszcze istotniejszy jest stosunek jednostek dysponujących czynnikami wytwórczymi [5, s. 6].

Do skutecznego realizowania planów rozwoju turystyki niezbędna jest współpraca władz lokalnych, przedstawicieli różnych miejscowych środowisk społecznych (np. organizacji pozarządowych), indywidualnych mieszkańców oraz przedsiębiorców. Taka współpraca w konsekwencji przynosi wymierne korzyści społeczno-ekonomiczne wszystkim mieszkańcom. Niestety, w odpowiedziach uzewnętrznia się pesymizm, ponieważ zdecydowana większość ankietowanych nie jest zadowolona z sytuacji społeczno-gospodarczej w Przemysłu – aż 56% przedsiębiorców określiło ją jako złą, a 19% jako bardzo złą. W zdecydowanej większości ocen Przemysł wypadł niekorzystnie na tle Polski („złe” – 44%; „bardzo zło” – 19%).



Rys. 2. Turystyka jako szansa rozwoju dla małych i średnich przedsiębiorstw

Źródło: opracowanie własne.

Zdecydowana większość przedsiębiorców oceniła w sposób właściwy znaczenie działalności rekreacyjno-wypoczynkowej i turystycznej dla powiatu przemyskiego, ponieważ aż 74% ankietowanych uznało je za ogromne, a 21% za duże. Oceniając jednak stopień ich wykorzystania, zdecydowana większość przedsiębiorców słusznie sądzi, że stopień wykorzystania walorów turystycznych powiatu przemyskiego jest zbyt mały. Również przeważająca większość (85%) ocenia turystykę jako szansę rozwoju dla małej i średniej przedsiębiorczości.

Badania te dowodzą, że grupa przedsiębiorców z powiatu przemyskiego upatruje realnej szansy rozwoju własnego regionu w kierunku turystycznym. Co jednak najistotniejsze z punktu widzenia analizowanej problematyki, to właśnie w turystyce upatrują szansy rozwoju własnej przedsiębiorczości. W związku z tym istnieje konieczność nieustannej dbałości o odpowiedni wizerunek regionu. Odnosi się to do wszystkich, ponieważ turystyka należy do tych wyjątkowych dziedzin, które podlegają ocenom zarówno częściowym, jak i całościowym. Oznacza to, że odpowiedzialność w tym względzie spoczywa nie tylko na przedsiębiorcach branży turystycznej i lokalnych władzach, ale także na pozostałych mieszkańcach powiatu przemyskiego. To przede wszystkim od ludzi zależy odpowiedni wizerunek ich regionu.

Literatura

- [1] *Biuletyn statystyczny województwa podkarpackiego*, Rzeszów 1999-2005,
- [2] Brejda D., *Przemysł „Roksana”*, Krosno 2001.
- [3] Budziński T., *Ziemia przemyska*, Sport i Turystyka, Warszawa 1988.
- [4] Kozłowski S., *Ekorozwój – wyzwanie XXI wieku*, Warszawa 2000.
- [5] Krajewski S., Milewski R., *Podstawowe pojęcia i przedmiot ekonomii*, [w:] *Podstawy ekonomii*, red. R. Milewski, E. Kwiatkowski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.
- [6] Kryciński S., *Przemysł i Pogórze Przemyskie*, „Rewasz”, Pruszków–Olszanica 1997.
- [7] *Lokalny program rewitalizacji miasta Przemysła*, Urząd Miejski, Przemysł 2005/2006.
- [8] Markin J., *Przemysł*, „Publikator”, Bydgoszcz 1998.
- [9] Persowski F., Kunysz A., *Tysiąc lat Przemysła. Zarys historyczny*, PWN, Warszawa 1974.
- [10] *Program ochrony środowiska dla Przemysła na lata 2004-2007*, Urząd Miejski, Przemysł 2004.
- [11] „Rocznik statystyczny województwa podkarpackiego. Rzeszów 2000-2002”, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2000-2002.
- [12] Rut J., *Turystyka aktywna w euroregionie karpackim*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2002.
- [13] Skolimowski H., *Filozofia żyjąca. Eko-filozofia jako drzewo życia*, „Pusty Obłok”, Warszawa 1995.
- [14] *Strategia rozwoju turystyki w województwie podkarpackim na lata 2002-2006*, Zarząd Województwa Podkarpackiego oraz Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki, Rzeszów 2003.
- [15] *Strategia rozwoju województwa podkarpackiego na lata 2002-2006*, Zarząd Województwa Podkarpackiego, Rzeszów 2000.
- [16] Wład P., *Województwo przemyskie: zarys geograficzny*, TPN, Przemysł 1996.

DEVELOPMENT DIRECTIONS FOR SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES IN THE COUNTY OF PRZEMYSŁ

Summary

The article describes the tourist attractions of the county of Przemyśl which are considered to be an opportunity for the development of small and medium-sized enterprises. The research results presented show both the structure of businesses in the county and their opinion about the town's tourist attractions and possible ways of using their advantages.